

Kirjallisuutta

täydellinen inventaari sanastosta, jota kussakin uralilaisessa kielessä voidaan pitää vanhana, kun meidän tähän asti on ollut tyytyminen pääasiassa eri yksittäiskielten, etupäässä suomen ja unkarin, etymologisiin sanakirjoihin. Unkarilaisen tutkijaryhmän 20 vuoden ankara uurastus on tuottamassa kypsän ja maukkaan hedelmän. Kun kirjan valmiiksi saattaminen ymmärtääkseni riippuu enää kirjapainosta, voimme toivopian näkevämmä teoksen kokonaisuudessaan, niin että voimme ottaa siitä kaiken hyödyn ja ilon irti.

ULLA-MAIJA KULONEN

LÄHTEITÄ

- HÄKKINEN, KAISA 1983: Suomen kielen vanhimmasta sanastosta ja sen tutkimisesta. Suomalais-ugrilaisien kielten etymologisen tutkimuksen perusteita ja metodiikkaa. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 17. Turku.
- JANHUNEN, JUHA 1981: Uralilaisen kantakielen sanastosta. SUSA 77 s. 219–274. Hki.
- LIIMOLA, MATTI 1963: Zur historischen Formenlehre des Wogulischen I. Flexion der Nomina. SUST 127. Hki.
- MSzFE = A magyar szókészlet finnugor elemei I–III.
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja. Hki 1955–1981.

Jättiläissanakirja valmis

Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja — *Stora svensk-finska ordboken*. Osat 2 K–R ja 3 S–Ö. Päätoimittaja GÖRAN KARLSSON, toimitussihteeri BRITA LÖFLUND, toimittajat ULLA EKBLÖM, MAR-

GARETA KURTÉN, LEA WESTERLUND. Ruotsin kielen asiantuntija BERTIL MOLDE, suomen kielen tarkastaja MARJATTA TAMMISALO. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 358, Jyväskylä 1984 ja 1987. 986 ja 1072 s.

Esiteltävän sanakirjan ensimmäinen osa ilmestyi painosta 1982. Kun mahtava leksikko vajaan viiden vuoden kuluttua on saatu kokonaan valmiiksi, on aihetta pitää hankkeen toteutusta varsin ripeänä saavutuksena. Sanakirjan I osaa esittelin tässä aikakauslehdessä (1983 s. 116–122) melko perusteellisesti, joten tällä kertaa sopinee olla lyhytsanaisempi.

Uuden leksikon myönteinen yleisvaihtelu on jatko-osia tarkastellessa yhä vahvistunut. Omakohtaiset kokemukseni teoksen käyttäjänä — tosin melko vaatimattomat — ovat nekin tukeneet käsitystä, että sanakirja on erinomaisen käyttökelpoinen. Laajojen tarvitsijapiirien käsissä on vihdoin kyllin mittava ja perusteellinen ruotsalais-suomalainen sanakirja, josta neuvoa etsivä saa luotettavaa apua runsain mitoin.

Sanakirjan käyttäjälle on usein erityisen tärkeää, että leksikko on ajan tasalla. Tältä kannalta olen vasiten tarkannut *k*-alkuisten sanojen alkupäätä katsoen, missä määrin mukana on sanoja, jotka ovat hakusanoina ruotsin uudissanakirjassa (Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal; esitelty Virittäjässä 1987 s. 558). Vertailu osoittaa, että yleiskielen kannalta tärkeät sanat ovat miltei järkiään ehtineet mukaan. Uudissanakirjaan on tosin päästetty harvan seulan läpi runsaasti tilapäisen tuntuista tai kovin arkisia ilmauksia, joita esiteltävässä leksikossa ei ole hakusanoina, mutta tuskin niistä monet olisivat mainintaa ansainneetkaan pitkäikäisemmäksi tarkoitettussa yleissanakirjassa.

Arvatenkin toimitus on tietoisesti karsinut esim. sanat *kanalklyvning*, *kanonbåtsdiplomati*, *kanotsafari* ja *-slalom*, *karriärkvinna* ja *-samhälle*, *katastroffilm*, *klottertavla* ja *klättersamhälle*, joiden käyttöarvo jäänee hetkelliseksi. Köykäisiksi lienee havaittu mm. arkiset sanat

kem (= kemtvätt) ja *kema* (= kemtvätta), *klant* ('tompsoni') ja *knarkarkultur* (ynnä eräät muut »huumekulttuuriin» liittyvät ilmaukset). Hyväksyttävänä voi pitää sitäkin, että sellaiset sitaattilainat kuin *kebab* ja *king size* on jätetty sivuun. Kenties *karaffvin* ja *klarspråk* (suorasuokaisesta kielenkäytöstä) olisivat kuitenkin puolustaneet paikkaansa hakusanoina.

Aivan ilmeistä on, että sanakirjan hakusanasto mainiosti täyttää ajantasaisuuden vaatimukset. Samaa voidaan sanoa myös suomenkielisistä vastineista. Uudissanasto 80 näyttää olleen ahkerassa käytössä. Myös oikeakielisyyssuositusten noudattamisessa uusi sanakirja pyrkii yleensä edustamaan tuoreimpia kannanottoja. Yksi esimerkki: Maataloustermi *grepe* on suomennettu 'tadikko, talikko'; varianteista ensimmäisenä on siis Nykysuomen sanakirjan päähakusanana esittämä »kirjakielisempi» asu. Terho Itkonen on sittemmin Kielioppaassaan kuitenkin antanut etusijan hämäläispohjaiselle *talikko*-asulle, ja niinpä 3. osassa (s.v. *taga*) esimerkki »ta upp potatis med grep» on käännetty 'nostaa perunoita talikolla'.

Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja voittaa suppeammat edeltäjänsä myös fraseologian täyteläisyydessä. Suomenkielinen sanakirjan tarvitsija löytää isommitta vaikeuksista kaipaamansa sanontatavat, näkee, mitä prepositioita käytetään, miten on artikkelien laita jne. Ruotsinkielinen puolestaan tapaa runsain määrin sujuvan suomalaisia vastineita äidinkiellensä sanonnoille. Fennististen käännösten etsinnässä on tosin joskus menty vähän turhankin pitkälle. Kun esim. s.v. *natt* on ilmaus »(önska ngn en) god natt» käännetty harvinaiseksi ilmoitetulla sanonnalla '(sanoa jkille) yöhyväiset' ja lauseelle »han lät bilen stå på gården över natten» on esitetty myös suomennos 'hän yövytti auton pihalle', on etäännytty käyvän normaalisuomen ulkopuolelle. *Yöhyväisistä* on Nykysuomen sanakirjassa tosin kaksi ylen kirjallista esimerkkiä, mutta *yövyt-*

tää on sille aivan tuntematon. Ilmaus *natta ett barn* on tulkittu 'panna t. sonnustaa lapsi nukkumaan'; *sonnustaa* kuulostaa tässä haennaiselta.

Yleisemminkin voi havaita, että käännösvastineiden joukossa on osuvien ohella toisinaan oudoksuttavia. Arkinen kuvailmaus *nattmangling* on selitetty '(sitkeä) yöllinen neuvottelu t. mankelointi'; *mankelointi* tuntuu vieraalta. Eikö olisi sopinut suomentaa lyhyesti: (sitkeä) yöneuvottelu? Yhdyssana *nattsaker* on selitetty 'yöpymistarvikkeet, yötamineet'; jälkimmäinen käännös on kyllä lyhyempi mutta aika teennäinen.

Karsimisen varaa on suomenruotsin *nata*-sanana selityksessä: *leka nata* leikkiä t. juosta hippaa t. |murt.| hiippaa, littaa t. naattaa, olla hippasilla. Murteelliset ilmaukset joutaisivat pois. Substantiivi *tafatt* on suomennettu: naatta, hippa, |murt.| littaa; *leka tafatt* leikkiä t. juosta naattaa, hipp|aa, -asta t. littaa, olla hippasilla. Murreksena *naatta* on siis peräti ensimmäisenä vastineena. Epäilyttävän kansanomaisia vaihtoehtoja ovat myös suomennokset 'vain osa väestöstä haastaa kahta kieltä' ja 'emme haastaneet saanaakaan koko matkan aikana' (s.v. *tala*). Vielä turhemmalta tuntuu korvassani *mönstra*-verbin vastineena 'mönsträtä'; ilman tyyllivarauksia sitä ei toki esitetä.

Vanhentunut *keittimö*-sana on suotta rinnakkaisasuna ainakin sanojen *såp-* ja *talgsjuderi* käännöksissä. Hyvin riittäisi *suovan-* ja *talinkeittämö* (joihin Nykysuomen sanakirja on tyytynyt); s.v. *saltjuderi* onkin vastineena vain *suolankeitämö*.

Suhteellisesti useimmin olisin taipuvainen jättämään pois vierassanojen vanhentuneita suomalaisasuja. *Nationalitet*-sanana vastineena 'nationaliteetti' ei ole mielestäni vain harvinainen vaan kerrassaan kuollut; samassa artikkelissa on esimerkki »av vilken n. är maskiner-na?», joka on käännetty 'minkä maalaisia koneet ovat?' Mieluummin sanoisin: mistä maasta koneet ovat? *Naivitet* on sanakirjan mukaan mm. 'naivi|us, -teetti'; edellisen vastineen pitäisi olla asussa

'naiivius', ja 'naiviteetti' joutaisi vanhentuneena pois. Tuskinpa ruotsin *narkotiser*-verbin vastineena tarvitsisi enää mainita sanaa 'narkotisoida', vaikka Nykysuomen sanakirja sen tuntee. En luule kohdanneeni myöskään elävässä elämässä sanaa *resetti* (= lahjanäytäntö) tai *resettikonsertti* (= lahjakonsertti); tosin *resettikin* sisältyy vielä Nykysuomen sanakirjaan.

Ani harvoin näyttäisi selityksissä olevan täydentämisen varaa. Kun *nattgrogg* on suomennettu vain 'yömyssyksi', niin kyseiseen anglismiin tottunut nyky-suomalainen tuskin ajattelee harvinaistunutta vaatekappaletta, mutta eiköpä sentään jokin 'uniryppy' olisi rinnalla ollut kohdallaan. Sana *sängfösare* onkin selitetty täyteläämmin 'iltanaukku, yömyssy'. — Hakusanan *keso* selitys 'rahka' saattaa viedä harhaan, kun *rahka*-sanalla on suomessa monta merkitystä, joista 'rahkapiimä' ei suinkaan ole ensisijainen; leimaaminen ruokatalouden sanaksi olisi auttanut asiaa.

Harvinaisia näyttävät olevan myös sellaiset tapaukset, joissa selitystä olisi syytä täsmentää ja tiivistää termimäisemmäksi. Ilmauksen *nöjeskvarteren i Las Vegas* suomennos 'Las Vegasin huvialan yritysten korttelit' olisi nasevammin 'Las Vegasin huvi(ttelu)korttelit'. Metsästysalan substantiivi *tana* on selitetty 'nahkojen kuivaus- t. kuivatusteline' ja samoin kuuluva verbi 'pingottaa (nahka) kuivauskehukseen'. Nykysuomen sanakirjan mainitsema *kuivauslauta* olisi osuvampi yleiskielinen nimitys kyseiselle melko harvojen tuntemalle yksinkertaiselle laitteelle, jota Itä-Suomessa sanotaan *peijinpuuksi* ja metsästyslehdissä väliin ruotsalaisittain *taanaksi*.

Hiukan oudolta tuntuu partitiivi selitteen muotona tapauksessa *tallkott* 'männynkäpyjä'. Ehkä partitiivi käytännössä soveltuu käännökseen useammin kuin nominatiivi, mutta luontevampi on sanakirjassa *grankott*-ilmauksen nominatiivinen suomennos 'kuusenkävyt'.

Selityksiin liittyvistä havainnoistani mainitsen vielä, että *naturljud* saisi mie-

luummin edelleenkin olla suomeksi Cannelinin (ja NS:n) tapaan 'luonnonääni' (vaikka radiosta kuullaan nykyään »viikon luontoääniä«). — Kasviopin termin *nedliggande* käännösten 'lamova' olisi oikeammin 'lamova'.

Huomautukseni saattavat kuulostaa osin pikkumaisilta. Lukijan sopiikin tulkita ne lähinnä osoitukseksi siitä, että esiteltävä teos on solidia työtä. Vakavia puutteita ja kohtalokkaita virheitä siitä ei hevin löydä. Painatuskin on hoidettu harvinaisen huolellisesti. Vain joitakin vähäisiä painovirheitä on silmäni osunut. Jopa sanojen jakaminen riveille, joka tietokonekadonnan takia on nykyään pahoin hunningolla, on pystytty pitämään järjestyksessä. Tapaus *kato/salle* pro *katos/alle* (s.v. *tak*) on ainoa huomamaani rike. Painojäljen terävyyskin näyttää työn edistessä tuntuvasti kohentuneen.

Ison ruotsalais-suomalaisen sanakirjan päätoimittaja professori Göran Karlsson on kruunannut tutkijan- ja opettajanuransa eläkevuosien aikana valmistuneella monumentaalilla teoksella, joka epäilemättä on kauan palveleva kulttuurista ja yhteiskuntaa. Päätoimittaja ja hänen työkuppaninsa ovat ansainneet parhaat kiitokset ja onnittelut menestyksekkään urakan loppuun saatuaan.

PAAVO PULKKINEN

Uusi laitos hyödyllisestä sanakirjasta

KALJU PIHEL & ARNO PIKAMÄE: *Soomeeesti sõnaraamat. Suomalais-eestiläinen sanakirja*. Toinen, täydennetty ja korjattu painos. Tallinna, »Valgus», 1986.

Kalju Pihelin ja Arno Pikamäen suomalais-virolainen sanakirja (»Soomeeesti sõnaraamat») on jo ensi kertaa ilmestyessään tullut avuksi suureen tarpeeseen yhä kasvavien ja syvenevien ystävyys-